

ΕΛΛΗΝΙΚΟ ΑΝΟΙΚΤΟ ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ

ΣΧΟΛΗ ΑΝΘΡΩΠΙΣΤΙΚΩΝ ΕΠΙΣΤΗΜΩΝ

ΠΡΟΓΡΑΜΜΑ ΣΠΟΥΔΩΝ

Σπουδές στον Ελληνικό Πολιτισμό

ΘΕΜΑΤΙΚΗ ΕΝΟΤΗΤΑ

**Γράμματα II: Νεοελληνική Φιλολογία
(19ος και 20ός αιώνας)**

**ΑΝΘΟΛΟΓΙΟ ΚΡΙΤΙΚΩΝ ΚΕΙΜΕΝΩΝ
ΓΙΑ ΤΗ ΜΕΛΕΤΗ
ΤΗΣ ΝΕΟΕΛΛΗΝΙΚΗΣ ΛΟΓΟΤΕΧΝΙΑΣ
(19ος και 20ός αιώνας)**

ΠΑΤΡΑ 2008

Χρίστος Βακαλόπουλος

Από το χάος στο χαρτί [για τον Γιώργο Ιωάννου]*

Καί τά κείμενα πράγματα εἶναι

ΓΙΩΡΓΟΣ ΙΩΑΝΝΟΥ

Ἡ γνώση ἦταν ἐκεῖνο πού μέτραγε... Ὅχι ἡ ἀφηρημένη γνώση πού σ' αὐτήν ο δρ. Φόρεϋτερ ἦταν τόσο πλούσιος, οἱ θεωρίες πού δελεάζουν κάποιον μέ τήν φαινομενική τους εὐγένεια, μέ τίς ὑπερβατικές ἀρετές τους, ἀλλά ἡ λεπτομερής, γεμάτη πάθος, μικρή καί τετριμμένη ἀνθρώπινη γνώση.

ΓΚΡΑΧΑΜ ΓΚΡΗΝ

ΚΑΘΟΛΟΥ ΠΑΡΑΞΕΝΗ ἡ τάση τοῦ Γιώργου Ἰωάννου, τά τελευταία χρόνια, σ' αὐτό τό εἶδος κειμένων πού ἄλλοτε τά ἔλεγαν χρονικά κι ἀργότερα ἔπαψαν νά τούς δίνουν σημασία. Ἰδιαίτερα ἡ λογοτεχνική παραγωγή τῆς δεκαετίας τοῦ '70 ἀπέφυγε τή λεπτομέρεια, τό συγκεκριμένο, σάν τό διάβολο: νά γιατί δέν ἔχουμε αὐτή τή στιγμή οὔτε ἓνα κείμενο γιά τή ζωή μέσα στά κόμματα, ἀνάλογο μ' αὐτό πού ἔγραψε ὁ Γιώργος Ἰωάννου γιά τίς χριστιανικές ὀργανώσεις καί τά κατηχητικά στήν περίοδο τῆς κατοχῆς καί τοῦ ἐμφυλίου καί πού περιέχεται στήν *Πρωτεύουσα τῶν προσφύγων*.

Θά τολμοῦσα νά χαρακτηρίσω τό κείμενο αὐτό σάν τό σημαντικότερο γραπτό πού διαθέτουμε σήμερα γιά νά καταλάβουμε χίλια δυό πράγματα γιά τή ζωή καί τούς ἀνθρώπους γύρω μας —κι αὐτό συνέβη ἐπειδή ἓνας ἄνθρωπος ἀποφάσισε ἐπιτέλους νά μιλήσει προσωπικά γιά τή συνάντησή του μέ κάτι πού τόν ξεπερνοῦσε: συνήθως γίνεται τό ἀντίθετο, οἱ ἄνθρωποι πού γράφουν προσπαθοῦν νά περιγράψουν γενικότητες γιά νά ἀποφύγουν αὐτό πού ἀπασχολεῖ τούς ἴδιους, ἀρνοῦνται νά ἐγκαταλειφθοῦν στόν ἑαυτό τους καί στό σῶμα τους, μέ δυό λόγια ἀρνοῦνται νά γράψουν ὡς *σώματα πού θυμοῦνται* καί

* Χρίστος Βακαλόπουλος, «Από το χάος στο χαρτί» [για τον Γιώργο Ιωάννου], στο *Από το χάος στο χαρτί* (επιμ. Ν. Δ. Τριανταφυλλόπουλος), Εστία, Αθήνα 1995, σ. 192-195.

καταφεύγουν συχνά σέ εκθέσεις ιδεών. Δυστυχώς, αυτή ή «γραμμή» έχει κυριαρχήσει στην πρόσφατη λογοτεχνική παραγωγή —νά γιατί νομίζουμε ότι ξέρουμε πολλά για τό λόγο, τή γραφή, κ.τ.λ., ενώ δέ σκαμπάζουμε γρί για τήν ίδια τη ζωή μας.

Ό Ίωάννου προσπάθησε νά κάνει τό αντίθετο: νά εγκαταλειφθεϊ στις γνώσεις, τίς μυρουδιές, τίς χειρονομίες, τίς αισθήσεις κάθε είδους πού τό παρόν ή τό παρελθόν του επέστρεφε, γι' αυτό ή γραφή του εΐναι γρήγορη σάν αναπνοή ή άργή σάν βόλτα, πάντως σίγουρα εΐναι μιά γραφή σωματική, χωρίς ίχνος λεξιλαγνείας. Τά γραπτά του εΐναι έρωτικά, κυρίως γιατί εΐναι έρωτευμένα μέ οτιδήποτε πιάνεται ανάμεσα στις λέξεις, τίς προτάσεις, τίς παραγράφους. Τό «πεζογράφημα» οικοδομεΐται σάν μιά παγίδα πού στήνει ό συγγραφέας στον ίδιο του τον έαυτό, ώστε νά αποτυπωθούν εκεί τά ίχνη ενός σώματος πού θυμάται και αισθάνεται. Αυτό δέν εΐναι καθόλου εύκολο: ή γραφή μοιάζει λίγο μέ τήν παράξενη αυτή τελετή πού γίνεται σ' ένα άστυνομικό τμήμα τήν ώρα πού σοϋ βουτάνε τό δάχτυλο στό μελάνι —τό σκοτεινό αποτύπωμα πού προκύπτει δίνει μιά ασύλληπτη και σχεδόν τραγική διάσταση στις άπολήξεις των άνω άκρων σου, κάτι πού δέν τό εΐχες φαντασθεϊ ποτέ μέχρι εκείνη τη στιγμή.

Τό παιδί πού πηγαΐνει στη διάρκεια της κατοχής στό κατηχητικό, μ' ένα πιάτο στην τσάντα, όπλισμένο μέ τό κουτάλι του, κυνηγάει μιά γεύση, εΐναι ύπνωτισμένο άπ' αυτά πού γίνονται τήν ώρα πού τρώει γύρω του.

Πηγαΐνει για νά φάει, κι εκεί αρχίζει μιά ολόκληρη περιπέτεια ζωής πού περιλαμβάνει φωνές, βλέμματα, τελετές, ιδέες, ακόμα κι έναν εμφύλιο πόλεμο. Τό παιδί όμως πού θά μεγαλώσει και θά κάτσει νά γράψει γι' αυτά, ποτέ δέν θά αποδώσει τήν αλήθεια τους αν δέν ξαναπάρει τό πιάτο και τό κουτάλι, αν δέν κυνηγήσει γράφοντας τον άπόηχο αυτών των γεύσεων, των φωνών και των βλεμμάτων. Ό Γιώργος Ίωάννου έκανε αυτό ακριβώς, νά γιατί διαβάζοντας τό κείμενό του κανείς δέν παραξενεύεται πως ένα άμήχανο παιδί μπόρεσε νά συνδυάσει τή λατρεία του για τό ΕΑΜ μέ τή γοητεία πού έξασκοϋσαν πάνω του οι ρήτορες των κατηχητικών, τήν πίκρα του για τή διαγραφή του από τίς χριστιανικές οργανώσεις, επειδή ύποστήριζε ότι ό πόλεμος ήταν εμφύλιος, μέ τή συγκίνησή του όταν πληροφορήθηκε τό θάνατο του κατηχητή (και άργότερα χουντικού αρχιεπίσκοπου) Λεωνίδα Παρα-

σκευόπουλου. Τό παιδί αυτό, γράφοντας, οδηγήθηκε απ' τό σώμα του, εμπιστεύθηκε τό κουτάλι του, γι' αυτό μπόρεσε νά μάς παραδώσει όλόκληρο ένα κομμάτι τής ζωής. Τά κουρελάκια τής μνήμης πού ή γραφή φέρνει στην επιφάνεια δέν μπορούν νά ένοποιηθοῦν τεχνητά ή νά αναζητήσουν τό νόημά τους σ' ένα χώρο ιδεών. Έτσι, ή γραφή πού αρχίζει σάν έξομολόγηση παίρνει τελικά τήν όψη μιās ιερής τελετής.

Τό ίδιο συνέβη καί μέ τά κείμενα του Γιώργου Ίωάννου, γιά τή Θεσσαλονίκη: ή πόλη, οποιαδήποτε πόλη, έχει προκύψει —καί προκύπτει συνεχώς— από τίς έπιθυμίες τών σωμάτων πού τή δια-σχίζουν. Μέ τόν ίδιο τρόπο ένα κείμενο δέν είναι τίποτα άλλο από μία πόλη λέξεων πού ό συγγραφέας, λειτουργώντας σάν ένα είδος προνομιούχου κατοίκου, αναλαμβάνει νά οργανώσει σύμφωνα μέ τίς έπιθυμίες του. Θα τά καταφέρει ή θα γίνει κι αυτός σαχλός, όπως τό ρυθμιστικό σχέδιο; Νομίζω ότι ό Γιώργος Ίωάννου έδωσε τήν απάντηση: όσο ό συγγραφέας υποκύπτει σ' αυτά στά όποια αναφέρεται, τόσο καταφέρει νά γίνει έκφραστικός, όχι νά οργανώσει κάτι, αλλά νά χαράξει τή δική του διαδρομή μέσα σ' αυτό τό κάτι. Οί πόλεις όπως καί οι λέξεις απαιτούν τό σεβασμό μας: είναι ό,τι περισσότερο μπορούμε νά κάνουμε ζώντας ή γράφοντας. Πολλές φορές μάλιστα ό σεβασμός ενός κατοίκου ή ενός λογοτέχνη προβάλλει καίριος: Η γραφομηχανή δέν σου επιτρέπει νά ζωγραφίσεις τή λέξη, νά μετάσχεις καί μέ τίς κινήσεις σου στην ανάκλησή της.

Δέν σου επιτρέπει νά θυμηθείς μέ τήν κίνηση, καθώς γράφεις μία λέξη, νά κάνεις συνειρμούς κινητικούς, νά θυμηθείς μέ τό σώμα σου, νά σύρεις ακόμα καί μέ τή μυϊκή σου δυνατότητα, τίς λέξεις, τίς φράσεις, τίς παραγράφους, από τό χάος στό χαρτί. Τό ξέρεις πώς υπάρχουν αρκετοί πού γράφουν κατευθείαν σέ γραφομηχανή καί μάλιστα όρισμένοι απ' αυτούς έναβρύνονται γιά τό κατόρθωμά τους, ενώ θα έπρεπε νά τό παρασιωποῦν, γιατί προδίδει ανικανότητα καί κακογραφία, πράγμα πού έχει αντίκρισμα καί στό χαρακτήρα. Νομίζουν ίσως οί καημένοι, ότι έτσι γίνονται μοντέρνοι, όπως οί Αμερικάνοι, πού γράφουν μυθιστορήματα στην γραφομηχανή καί στά κομπιούτερς, μασώντας τσίκλες, πίνοντας μπίρες καί ακούγοντας μουσική. Όχι! τό μοντέρνο γράψιμο προσδιορίζεται από τή βίωση καί τή συνειδητοποίηση του πλέγματος τής ζωής σου καί από τό ταλέντο σου νά τά εκφράσεις. Δέν εξαρτάται από τίς γραφομηχανές ούτε τό μοντέρνο τών θεμάτων. Αυτό τό τελευταίο έχει πονηρή σχέση μόνο μέ τήν έμπορικότητα καί τίς τηλεοπτικές

σειρές. Περιττό νά πείς ὅτι δέν ἐξαρτᾶται οὔτε καί ἀπό τό γράψιμο μέ τό χέρι (Από τό «Εἰς Ἐαυτόν», στήν Πρωτεύουσα τῶν προσφύγων, σελ. 243).

Ὁ συγγραφέας εἶναι, λοιπόν, κάποιος πού πρέπει νά ἐγκαταλειφθεῖ σ' ἕνα γραπτό ταξίδι μέ πυξίδα τό σῶμα του. Τότε τό ἀποτύπωμα ἐμφανίζεται καί εἶναι πάντα τό δικό του, τίποτα τό «ἀντικειμενικό» δέν ὑπάρχει σ' αὐτή τήν πορεία πού, ὠστόσο, ἄλλο σκοπό δέν ἔχει ἀπό τό προσωπικό καί τό συλλογικό βίωμα. Τό ἴδιο πρέπει νά κάνει κι αὐτός πού θέλει νά γνωρίσει καλά μιά πόλη: πρέπει νά ἀφεθεῖ νά τόν παρασύρει, νά τόν ὀδηγήσει ἐκείνη κάπου. Ἡ ματιά του θά τῆς δώσει νόημα. Γράφοντας γιά τή Θεσσαλονίκη, παραδομένος σ' αὐτήν, ὁ Γιώργος Ἰωάννου ἔδωσε ἕνα νόημα στή συνάντησή του μέ τά ζωντανά ἴχνη 2.300 χρόνων κι αὐτός ἦταν ὁ τρόπος πού διάλεξε γιά νά ἀγαπήσει τόν καθένα ἀπό ἐμᾶς, δίνοντας νόημα σ' αὐτό τό δύσκολο παρόν πού ἀποτελεῖ κάθε ἀνάγνωση.

[Ἄντί, τ. 282, 1-3-1985]